

PENDİK VETERİNER BAKTERİYOLOJİ VE SEROLOJİ ENSTİTÜSÜ KURULUŞU

Nihal Erk *

Pendik Bakteriyoloji Enstitüsünün tarihi kısaca yazılmak istendiği zaman bile kuruluştan daha öncesine gidilmek zoru vardır. Başlangıçta insan ve veteriner hekimliğinin ortak çalışma durumu bakteriyoloji alanında kendini çok iyi gösterir. Bu sebeple veteriner bakteriyoloji tarihi için beşeri bakteriyoloji çalışmalarının başlangıcına gidilmek gerekir.

Bakteriyolojinin hekimlikte uygulanması, daha doğrusu bakteriyoloji ilminin platonik bir konu olmaktan çıkıp insanlığa yararlı duruma geçirilmesi 19 uncu yüzyılın ikinci yarısında, özellikle L. Pasteur (1822-1895) ve R. Koch (1843-1910) un dahiyane buluşları ile olmuştur.

1893 yılında İstanbulda halk arasında çıkan kolera salgını konusunda inceleme yapması için çok yeni bir tarihi olan Pasteur Enstitüsünden (1888) Dr. Chantimes çağrıldı. Bir süre sonra Dr. Chantimes görevi bitip memleketine dönerken Türkiyede bir bakteriyoloji enstitüsü kurulması ihtiyacını belirtmiştir. 1894 Yılında kendisinin tavsiye etmiş olduğu M. Nicole İstanbula geldi. Tıbbiye Mektebi yanındaki küçük binada "Bakteriyolojihane Osmanî" kuruldu. M. Nicole'un asistanlarının bir kısmı veteriner hekimlerdi. 1901 de Nicole'un Paris'e dönmesi üzerine Bakteriyolojihane Osmanî iki kısma ayrıldı. Bir kısmı eski ismi ile Nişantaşındaki binada kalarak insan hastalıklarını incelemek, aşı ve serumlarını hazırlamak görevini üzerine almıştı.

Hayvan hastalıkları için de Sultanahmetde Mülkiye Baytar Mektebi Âli'sinin yerleştiği binanın üst katında "Bakteriyolojihane Baytari" kurulmuş oldu. Bu suretle 1901 yılında kurulan veteriner bakteriyoloji müessesesine Adil(Şehzadebaşı) ilk müdür olarak görevlendirildi. 1902 de burada sığır vebası serumu elde edilmeye başlandı. 1904 de Adil beyin ölümü üzerine Dr. Refik (Güran) bakteriyolojihaneye müdür tayin edildi. Dr. Refik 1913 yılı ortasına kadar bu müdürlük görevinde kaldı. Bundan sonra Fransadan gelen bakteriyolog Forgeot'nun Birinci Dünya Savaşının çıkışına kadar müdür olarak kaldığı görülür.

* A.Ü. Veteriner Fakültesi Veteriner Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Doçenti

1901 den beri faaliyette bulunan bu laboratuvarıda yer çok dar olduğundan istihsal, sığır vebası serumuna her gün artan ihtiyacı karşılamaktan çok uzak bulunuyordu. Geniş bir yere nakledilmek için daha 1910 yılında hazırlıklar başlamıştı.

Nevermann ve arkadaşlarının bildirdiğine göre 1910 da 200.000 mark karşılığı para sarfiyle Pendikte deniz ile tren yolu arasında, çok güzel manzaralı bir tepenin üzerinde inşaata başlandı. 1914 yılında tamamlandı. Aynı yazarlar 1917 de Pendik müessesesini şöyle tarif ediyorlar: "İsas binanın cephesi Marmara denizine, arkası ise ahırların bulunduğu avluya bakar. Zemin katında serum hazırlamağa ve mikroskop çalışmalarına yarıyan üç laboratuvar, kütüphane ve çalışma odaları vardır Binanın avlu ile doğrudan doğruya ilgisi olan daha büyük düz bir kısmında virus enjeksiyonu ve serum elde etme maksadile hayvanlardan kan alma işleri yapılır. İlk sahaya bağlı ikinci bir kısmın ortasında virus elde etmek için kan almak amacı ile virus hayvanlarının üzerine yatırıldığı masayı ihtiva eder. Avlunun uzun eksenleri üzerinde, uzun kenarları esas binaya dikey olan ve herbiri 75 serum hayvanı alan aydınlık ve havadar birer ahır vardır. Bu ahırların arasında ve onlara paralel olarak yem ambarları ve virus hayvanları için inşa edilmiş ahırların üçte bir büyüklüğünde bir ahır daha bulunur. Enstitünün dışında Enstitüye ait diğer hayvanları barındıran bir ahırla yeni alınan hayvanları asıl ahıra konulmadan önce muhafaza için bir de karantina ahır vardır."

Önceleri tek katlı olup yalnız orta kısmında ikinci katı bulunan bu esas bina şimdi 2 katlıdır. Bazı laboratuvarlar, konferans salonu ve kütüphane üst kattadır. Sadece sığır vebası serumu hazırlamak amacı ile kurulmuş ve az miktarda mallein ve tüberkülin hazırlamakta olan Pendik müessesesinin çalışma alanı yıllar geçtikçe genişlemiştir.

Bugün Enstitüde :

- Marazi madde muayene laboratuvarı
- Patoloji laboratuvarı
- Parazitoloji laboratuvarı
- Koyunçiçeği laboratuvarı
- Brusellozis laboratuvarı
- Tavuk hastalıkları laboratuvarı
- Enterotoksemi laboratuvarı
- Yanıkara ve Botulizmus laboratuvarı
- Keçiciğerağrısı laboratuvarı
- Barbon laboratuvarı

ve aşı ve serum taksim laboratuvarı adları altında çalışma yapan laboratuvarlar vardır.

Marazi madde laboratuvarı eskidenberi mevcuttur.

Patoloji laboratuvarı 1950 yılında açılmıştır. Marazi maddeler üzerinde çeşitli hastalıkların teşhisi için çalışır. Laboratuvarların araştırmalarında gerekli patolojik anatomik ve histo patolojik muayeneleri yapar.

Parazitoloji laboratuvarı da 1950 yılında açılmıştır. İki defa kısa sürelerle kapanmış ise de 1963 de tekrar açılmıştır.

Koyun çiçeği laboratuvarı eskidenberi mevcuttur. Yılda 4 ton (8 milyon doz) aşı yapılmaktadır.

Brusellozis laboratuvarı 1957 de Etlikten nakledilmek suretiyle açıldı. 1960 yılında Cento ve I.C.A. teknik yardımlarıyla ayrı bir binada modern tesisat ve malzeme ile yeni bir laboratuvar kuruldu. Burada S 19 aşısı ve bütün antijenler hazırlanır. Aynı zamanda bakteriyolojik muayeneler yapılır.

Tavuk hastalıkları laboratuvarı: Önceleri barbon laboratuvarında tavuk difteri aşısı da hazırlanırdı. 1959 yılında ayrı bir laboratuvar açılarak çeşitli tavuk hastalıkları mücadelesinde kullanılan aşı ve antijenlerle tavuk hastalıklarının teşhis, mücadele metodları ve bunların geliştirilmesi üzerinde çalışılmaktadır. Önceleri barbon laboratuvarında yapılan difteri aşısı da burada hazırlanmaktadır.

Enteretoksemi laboratuvarı 1954 yılından beri faaliyettedir. Enteretoksemi ve ikterohemoglobinuri aşıları hazırlanmaktadır. Yıllık istihsalı 10 ton (1 milyon doz) un üzerindedir.

Yanıkara ve botulizmus laboratuvarı 1926 yılında açılmış olup önceleri yalnız yanıkara aşısı ve serumu hazırlamakta idi. 1955 yılından itibaren yanıkara ve botulizmus laboratuvarı adını aldı. Botulizmus'un C ve D tipi toksinlerini ihtiva eden bivalan ve etkili bir aşı hazırlamağa başladı.

Yanıkara 5 ton (500 bin doz) botulizmus 2 ton (400 bin doz) istihsal edilir.

Keçiğerağrısı laboratuvarı ilk kurulanlardan biridir. Bugün yılda 800 litre istihsalı (150-200 bin doz) vardır.

Barbon laboratuvarı eskiden tavuk hastalıkları ile de meşgul olurdu. Şimdi sadece barbon aşısı hazırlamakla görevlidir. Yılda 6 ton (600 bin doz) kadar aşı istihsal edilir.

Aşı ve serum taksim laboratuvarı: Önceleri her laboratuvar kendi istihsalini kendi taksim eder, ambalaj yapar ve sevkedilmeğe hazır duruma getirirdi. 1962 denberi laboratuvarlar istihsallerini yaptıktan sonra toptan bu laboratuvara teslim etmektedir. Burada standart şekilde ambalajlanıp ambara devir edilir.

Daha önce de yazdığımız gibi Pendik Veteriner Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsünün tarihi memleketimizde bakteriyolojinin başlangıç tarihi demektir. Her ne kadar Pendikte binalar 1914 de bitmiş ve faaliyete açılmışsa da burada yeni bir kuruluş değil mevcut Bakteriyolojihanei Baytari'nin nakli ile işe devam edilmiştir. Ondan önce de 1894 yılında Maurice Nicole İstanbula gelip Bakteriyolojihanei Osmanî kurulduğu yıldan itibaren kendisine yardımcı olarak seçilen Adil ile birlikte sığır vebası üzerinde çalışmalara başlamış, hatta bu konuda dünya literatürüne geçecek önemde buluşlar yapmışlardır.

1901 Yılında ise ilk olarak ayrı durumda bir veteriner bakteriyoloji laboratuvarı açılmış oldu. Nihayet 1914 de yani 50 yıl önce Pendikteki binalar yapılarak oraya nakledildi. Önceleri yalnız sığır vebası aşısı ve serum için açılmış olan bu müessesemiz 50 yılda gelişerek bugün salgın hayvan hastalıkları savaşında gerekli birçok serum ve aşıları yapmaktadır. Çok yakın gelecekte daha da gelişecektir. En eski tarihe sahip olan bu ilmi çalışma yerimiz maalesef bir dergi veya bülten yayınlamamaktadır.

Bugüne kadar Pendik Veteriner Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsünde müdürlük etmiş olanlar :

Bakteriyolojihanei Baytari'nin ilk müdürü Adil Şehzadebaşı olup 1901-1904 yıllarında, Dr. Refik Güran 1904-1913 ve Forgeot 1913-1914 (Birinci Dünya Savaşı çıkışına kadar) bu görevde bulundular.

Bundan sonra müessese Pendige nakledilmiştir; fakat 1922 yılına kadar yani Pendikte ilk müdürlüğü kimin yaptığına dair bir belge bulunamamıştır.

1917 de Nevermann ve arkadaşlarından ibaret heyet müesseseyi gezerken müdüre Nikolaki beyin vekâlet ettiğini yazmaktadırlar, fakat müdürden bahsetmemektedirler.

1922 de Nikolaki Mavridis'in müdür olduğu ve bu görevde 2 yıl kaldığı görülür.

1924 den 1939 a kadar 15 yıl Enstitünün müdürlüğünü Şefik Kolaylı yapmıştır.

1939-1944 de İlhami Özcebe, 1944-1946 yıllarında Muzaffer Bekman, 1946-1951 de Mithat Başaran ve 1951 yılında üç ay kadar Ekrem Vardar, 1951-1952 arasında Zeki Muslu, 1952-1957 de Osman Büyükkaya, 1957 de sekiz ay kadar Rebi Durusan ve 1957-1959 yıllarında tekrar Osman Büyükkaya müdürlük etmişlerdir. Bugün Şükrü İspir müdürlük görevini yapmaktadır.

Teşekkür : Pendik Veteriner Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü arşivlerinden faydalanmamızı sağlayan Sayın Muzaffer Bekman'a teşekkür ederiz.

LİTERATÜR

- 1 - **Bekman, M.** : *Veteriner Tarihi*. Ankara Basım ve Cildevi, Ankara, 1940.
- 2 - **Bekman, M.** : *Veteriner Hekimliğimiz Büyükleri*. Maarif Basımevi, İstanbul, 1945.
- 3 - **Bekman, M.** : *Türkiyede Bakteriyolojinin Başlangıç Tarihi ve Ordinaryüs Profesör Dr. Ahmet Refik Güran*. Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1948.
- 4 - **Nevermann, L., Miessner, H. und Weichel, A.** : *Über die Forschungsreise im Balkan*. Dtsch. tierärzt. Wschr., No. 8, 1917.
- 5 - *Pendik Veteriner Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü Arşivi*.
- 6 - **Tüzdil, A.N.** : *Türk Veteriner Hekimliği Tarihi*. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1955.